

IJAN MAKJUAN

SANJAR

S engleskog prevela
Arijana Božović

**Čarobna
knjiga**

Poli, Alis, Vilijamu i Gregoriju, sa zahvalnošću.

*Rad sam da govorim o telima
preobraženim u nove oblike.*

Ovidije, *Metamorfoze*, Knjiga I

Predgovor

U vreme dok sam pisao *Sanjara*, svako novo poglavlje čitao sam svojoj deci. Pogodba je bila prosta. Deca su dobijala najnoviju „priču o Piteru“, kako smo ih tada zvali, a ja sam mogao da se vratim poslu s korisnim primedbama. Ta prijatna, gotovo obredna razmena ostavila je traga i na mom pisanju, nateravši me da pažljivije nego inače pratim zvuk svake rečenice izgovorene glasom odraslog. Taj odrasli nisam bio ja, bar ne u onom najprostijem smislu. Sam u svojoj radnoj sobi, čitave odlomke bih čitao naglas nekom imaginarnom detetu (ne sasvim, ili ne samo svom) u ime tog imaginarnog odraslog. Uvo i jezik: želeo sam da ugodim i jednom i drugom.

Šta deca traže, to sam manje-više podrazumevao: dobru priču iznad svega, simpatičnog junaka, pa i hulje, naravno, ali ne uvek i po svaku cenu, jer onda sve deluje suviše pojednostavljeno, jasne uvode, obrte negde oko sredine i zadovoljavajuće ishode koji ne moraju baš uvek da budu srećni. Za odraslog sam imao tek maglovito razumevanje. Svi smo mi zaljubljeni u svoju *ideju* o pričama pred spavanje – sveži dašak pepermintu u ustima, širom otvorene oči pune poverenja, termofor se puši negde duboko u čistoj posteljini, sneni žar tajnog saveza – a ko ne bi poželeo da mu takav prizor urežu na nadgrobni kamen?

No da li odrasli iskreno vole dečju književnost? Uvek mi se to oduševljenje činilo malo preteranim, pa možda i očajničkim. „*Lastavice i Amazonke?* Dela Beatriks Poter? To su *divne* knjige!“ A da li je baš tako, da li i sad u takvim knjigama uživamo ili samo čuvamo spone s vlastitim detinjstvom, branimo to svoje izgubljeno, skoro zaboravljeno biće? Priznajte, kada ste se poslednji put osamili i sklupčali u fotelji sa *Švajcarskom porodicom Robinson?*

Dečje knjige volimo zato što naša deca uživaju u njima, a to ima malo veze s literaturom, mnogo s ljubavlju. Već u ranim danima pisanja i glasnog čitanja *Sanjara* došao sam na pomisao da je bolje zaboraviti našu slavnu tradiciju dečje literature i napisati knjigu za odrasle koja govori o jednom detetu jezikom koji će razumeti i deca. U stoleću Hemingveja i Kalvina jednostavna proza ne mora nužno da odbije probirljivog čitaoca. Nadao sam se da će u temi – samoj mašti – svako ko je ikada uzeo knjigu u ruke prepoznati i svoj lični ulog. Slično je s preobražajem, koji je večiti motiv, takoreći opsesija, u svim književnostima. *Sanjar* je objavljen u ilustrovanom izdanju za decu u Britaniji i Sjedinjenim Državama i u nešto trezvenijoj formi za odrasle u nekoliko drugih zemalja. Nekad je vladao običaj da pisci svoje knjige posvećuju suđajama, maltene kao roditelji kad ispraćaju dete u svet. „Putuj, knjižice...“ Ova moja će se na kraju možda skrasiti u zapečku neke dečje biblioteke, ili će umreti zaboravljena, ali zasad se još nadam da će i mladima i starijima pružiti izvesno uživanje.

Ijan Makjuan, 1995.

REČ-DVE O PITERU

Kad je Piter Fortjun imao deset godina, odrasli su ponekad govorili da je on „teško“ dete. Nikad mu nije bilo jasno šta im to znači. Uopšte se nije osećao kao težak. Nije bacao flaše od mleka preko baštenskog zida i nije glumio ranjenika s kečapom na glavi, niti mlatio sabljom oko cevanica svoje bake, sve i ako je tu i tamo pomišljao na takvo što. Ako se izuzme sve povrće osim krompira, kao i riba, jaja i sir, nije postojalo jelo koje je odbijao da jede. Nije bio ni bučniji ni prljaviji ni gluplji od bilo koga njemu poznatog. Ime mu se lako izgovaralo i pisalo. Njegovo lice, bledo i pegavo, bilo je sasvim lako upamtiti. Svakog dana je odlazio u školu kao i sva druga deca i nikad od toga nije pravio veliko pitanje. Prema sestri je bio grozan samo onoliko koliko i ona prema njemu. Policajci nikad nisu dolazili na vrata da ga uhapse. Lekari u belim mantilima nikad mu nisu napisali uput za ludnicu. Po sopstvenom mišljenju, Piter je u stvari bio prilično lak. Pa šta je to onda kod njega bilo teško?

Tek pošto je i sam proživeo mnogo godina kao odrastao čovek, konačno je shvatio. Ljudi su mislili da je težak zato što je bio toliko ćutljiv. Kao da im je to zbog nečega smetalo. A nije mnogo pomagalo ni to što je voleo da bude sam. Ne stalno,

razume se. Čak ne ni svakog dana. Ali bilo je mnogo dana kad je želeo da na jedan sat nekud pobegne, u svoju sobu, ili u park. Prijalo mu je da bude sam i da se bavi svojim mislima.

E sad, odrasli većinom uobražavaju da znaju šta se zbiva u glavi jednog desetogodišnjaka. A nemoguće je znati šta neko misli ako on sam o tome ne priča. Nekog letnjeg popodneva ljudi bi videli Pitera kako leži na leđima, gricka travku i zuri u nebo. „Piteru! Piteru!“, dovikivali su. „O čemu to misliš?“ I Piter bi se trgao i uspravio. „Ah, ni o čemu. Baš ni o čemu.“ Odrasli su znali da se nešto zbiva u njegovoj glavi, ali to nešto nisu mogli ni da čuju ni da vide ni da opipaju. Nisu mu mogli reći da smesta prestane s tim jer nisu ni znali šta je to što on radi. Piter je mirne duše mogao i da zapali školsku zgradu ili da baci rođenu sestru aligatoru i onda pobegne u balonu, ali ljudi su videli samo dečaka koji netremice zuri u plavo nebo, dečaka koji ih ne čuje kad ga dozivaju.

Što se osamljivanja tiče, ni to odrasli nisu mnogo voleli. Ne vole oni ni kad se drugi odrasli osamljuju. Ako učestvuješ, svi mogu da vide kakve su ti namere. Namere su ti iste kao i njihove. Moraš da učestvuješ, jer inače svima ostalima kvariš zabavu. Piter je o tome imao drugačije mišljenje. Lepo je i krasno učestvovati, do razumne granice. Ali u tome se zaista preterivalo. Štaviše, mislio je da bi svet bio veselije mesto i možda se nikada ne bi događali ratovi kad bi ljudi manje vremena trošili na učestvovanje i nagovaranje drugih da učestvuju i kad bi svakog dana bar malo vremena provodili sami, podsećajući se ko su i ko bi mogli postati.

U školi je često ostavljao svoje telo da sedi u klupi dok su mu se misli otiskivale na daleka putovanja. Čak i kod kuće,

sanjarenje ga je ponekad uvaljivalo u nevolje. Jednog Božića Piterov otac, Tomas Fortjun, latio se ukrašavanja dnevne sobe. Mrzeo je taj posao. Uvek ga je bacao u zlovoljno raspoloženje. Smislio je bio da zakači nekoliko šarenih traka u jedan ćošak, visoko na tavanicu. E sad, desilo se da je baš u tom ćošku bila jedna fotelja, a u fotelji je, ne radeći ništa naročito, sedeo Piter.

„Piteru, sad ni makac odatle“, rekao je Tomas Fortjun. „Popeću se na fotelju, moram da dohvatim onaj ćošak tamo gore.“

„Nema problema“, kazao je Piter. „Samo ti radi.“

I tako se Tomas Fortjun popeo na naslon fotelje, a Piter je odlepršao za svojim mislima. Izgledao je kao da ne radi ništa, ali u stvari je bio veoma zaposlen. Upravo je otkrivao nov i uzbudljiv način za brzo spuštanje s planinskog vrha pomoću vešalice za odelo i žice razapete između borova. Razmišljao je o tom problemu dok je otac stajao na naslonu, istežao se i dahtao pokušavajući da domaši ćošak na tavanici. Kako bi mogao da se spustiš niz žicu, pitao se Piter, a da usput ne udaraš o borove?

I možda je baš planinski vazduh podsetio Pitera da je gladan. U kuhinji je stajala nenačeta kutija čokoladnih biskvita. Šteta bi bilo da ostanu zapostavljeni. Kad je ustao, iza njega se začuo strahovit tresak. Osvrnuo se baš u trenutku kad je njegov otac upadao glavom u ćošak iza fotelje. Onda se Tomas Fortjun iznova pokazao, opet prvo glavom, spreman, sudeći po izrazu lica, da Pitera isecka na sitne komade. Na suprotnom kraju sobe Piterova majka je s rukom preko usta jedva prikrivala smeh.

„Uf, izvini, tata“, rekao je Piter. „Zaboravio sam da si gore.“

Nedugo posle desetog rođendana Piteru su poverili zadatak da svoju sedmogodišnju sestru Kejt odvede u školu. Piter i Kejt išli su u istu školu. Pešice su stizali za petnaest minuta, autobusom još brže. Obično ih je u školu vodio otac kad bi krenuo na posao. Ali sada se već smatralo da su deca dovoljno odrasla da sama odlaze u školu autobusom – i tako je Piter proizveden u vođu puta.

Škola je bila udaljena samo dve stanice, ali po uzbuđenju Piterovih roditelja moglo se pomisliti da on vodi Kejt na Severni pol. Prethodne večeri je dobio uputstva. Kad se probudio, morao je da ih sasluša iznova. Onda su ih roditelji ponavljali tokom celog doručka. Dok su deca izlazila, njihova majka, Vajola Fortjun, još jednom je nabrojala pravila. Sigurno svi misle da sam glup, pomislio je Piter. Pa, možda i jesam. Neprekidno mora držati Kejt za ruku. Neka sede na donjem spratu autobusa, ali tako da Kejt bude pored prozora. Ne smeju se upuštati u razgovor s ludacima i manijacima. Piter treba da prijavi kondukteru na kojoj stanici silaze, i to glasno i jasno, i kasnije ne sme zaboraviti da kaže „hvala“. I neka budno prati kuda se voze.

Piter je sve to ponovio majci i pošao sa sestrom prema autobuskoj stanici. Celim putem su se držali za ruke. Doduše, to i nije bilo tako strašno jer mu je Kejt u stvari bila draga. Jedino se nadao da ga niko od drugova neće videti kako se drži za ruke s jednom devojčicom. Autobus je stigao. Piter i Kejt su ušli i zauzeli sedišta na donjem spratu. Izgledalo bi smešno da sede držeći se za ruke, a u autobusu je bilo i nekoliko dečaka iz škole, pa su tako raspleli prste. Piter je bio ispunjen

ponosom. Sposoban je da se stara o sestri bilo gde na svetu. Kejt može računati na njega. Recimo da se zateknu sami u nekom planinskom klancu i nalete na čopor gladnih vukova, on bi tačno znao šta treba uraditi. Pazeći da ne pravi nagle pokrete, povukao bi Kejt do neke stene koja bi im štitila leđa. Onda vukovi ne bi mogli da ih opkole.

I tada Piter vadi iz džepa dve važne stvari koje se setio da ponese – svoj lovački nož i kutiju šibica. Izvlači nož iz futrole i polaže ga na travu, da mu bude pri ruci ako vukovi krenu u napad. Vukovi im se lagano približavaju. Toliko su izgladneli da zavijaju, balave i reže. Kejt šmrca, ali on nema vremena da je teši. Svestan je da mora misliti samo na svoj plan. Oko njegovih nogu ima dosta suvog lišća i grančica. Hitro i vešto, Piter ih skuplja na gomilu. Vukovi su već sasvim blizu. Ovo je trenutak kad ne sme da pogreši. U kutiji je preostala samo jedna šibica. Već se oseća miris vučjeg daha – ogavni smrad trulog mesa. Piter se saginje, šakama pravi zaklon i kreše šibicu. Utom dune vetar, plamen zaleluja, ali Piter drži šibicu sasvim nisko, i onda najpre prvi list, pa drugi, pa kraj jedne grančice prihvataju vatru i ubrzo gomila bukti. Piter nabacuje još lišća, granja i debljeg pruća. Kejt shvata njegovu zamisao i pomaže mu. Vukovi polako uzmiču. Divlje zveri se boje vatre. Plamenovi ližu sve dalje uvis, a vetar nanosi dim pravo u razjapljene vučje čeljusti. Sada Piter uzima lovački nož i...

Koješta! Ako ne pazi, zbog takvih maštarija mogao bi da promaši stanicu. Autobus je u međuvremenu stao. Deca iz njegove škole već su izlazila. Piter je skočio sa sedišta i jedva nekako, kad je autobus već kretao, uspeo da doskoči na

pločnik. Tek nekih pedeset koraka dalje shvatio je da je nešto zaboravio. Možda torbu? Ne! Sestru! Spasao je Kejt od vukova, a ostavio je samu u autobusu. U prvi mah nije mogao ni da makne. Zabezeknuto je stajao i gledao kako autobus odlazi. „Vrati se“, mrmljao je. „Vrati se.“

Tada mu je prišao jedan školski drug i lupio ga po leđima.

„Hej, šta ti je? Kao da si pao s Marsa.“

Piterov glas zvučao je kao da dolazi iz velike daljine. „Ah, ništa, ništa. Zaboravio sam nešto u autobusu.“ I onda se dao u trk. Autobus je dotle odmakao dobrih pola kilometra i sada je usporavao pred sledećom stanicom. Piter je jurnuo za njim. Kretao se takvom brzinom da je verovatno mogao i poleteti, samo da je raskrilio ruke. Onda bi lebdeo iznad vrhova drveća i... Ali ne! Ne sme opet početi da sanjari. Mora izbaviti sestru. Već ovog časa ona sigurno vrišti od straha.

Nekoliko putnika je sišlo i autobus je ponovo krenuo. Sada mu je bio bliže nego prošli put. Mileo je iza nekog kamiona. Samo ako nastavi da trči, ako zaboravi na užasne bolove u nogama i grudima, Piter je imao izgleda da ga stigne. Kad je dospeo do stanice, autobus je bio udaljen jedva pedeset metara. „Brže, brže“, govorio je sebi.

Dok je prolazio pored stanice, neko dete mu je doviknulo: „Hej, Piteru, Piteru!“

Piter nije imao snage ni da se osvrne. „Ne smem da se zadržavam“, prodahtao je i nastavio da trči.

„Piteru! Stani! To sam ja, Kejt!“

Držeći se za grudi, Piter se srušio na travu kraj sestrih nogu.

„Pazi, kućeće govance“, rekla je Kejt mirno dok je posmatrala kako se njen brat bori da povrati dah. „Hajde sad. Moramo da požurimo, zakasnili smo. I bolje bi ti bilo da me držiš za ruku ako ne misliš da nadrljaš.“

I tako su zajedno otišli u školu, a Kejt je vrlo časno obećala – u zamenu za Piterov subotnji džeparac – da kod kuće neće ni zucnuti o tome što im se desilo.

Ako si sanjar koji malo govori, nezgodno je što nastavnici u školi, pogotovu oni koji te ne poznaju dobro, obično misle da si glupav. Ili, ako ne baš glupav, onda tunjav i nezanimljiv. Niko ne vidi čudesne događaje koji se odvijaju u tvojoj glavi. Svaki normalan nastavnik, kad primeti da Piter zuri kroz prozor ili u prazan list papira na klupi, pomislio bi da mu je dosadno ili da nije spremio lekciju. Ali istina je bila sasvim drugačija.

Jednog jutra su, recimo, deca u Piterovom razredu imala kontrolni iz matematike. Morali su da saberu neke veoma velike brojeve, a rok je bio dvadeset minuta. Maltene čim je počeo da rešava prvi zadatak, u kome je trebalo sabrati tri miliona petsto hiljada dvesta devedeset i pet s drugim, skoro isto tako velikim brojem, Piter se odjednom setio najvećeg broja na svetu. Samo nedelju dana ranije čitao je o broju sa čarobnim imenom *gugol*. Gugol dobijaš ako sto puta pomnožiš deset sa deset. Desetka sa sto nula na kraju. Ali postojala je jedna još bolja reč, prava bombona – *gugolpleks*. Gugolpleks je gugol puta deset puta deset. Kakav broj!

Piterove misli odlutale su za tom fantastičnom veličinom. Nule su se nizale unedogled kao mehurići sapunice. Otac mu je pričao kako su astronomi izračunali da ukupan broj atoma u svim onim milionima zvezda koje oni posmatraju kroz svoje džinovske teleskope iznosi deset sa devedeset osam nula na kraju. Zbir svih atoma na svetu ne dostiže čak ni jedan gugol. A gugol je obična trica u poređenju s gugolpleksom. Ako bi ti palo na pamet da od nekoga zatražiš jedan gugol karamela sa čokoladnim prelivom, u svemiru ne bi bilo ni izbliza dovoljno atoma za pravljenje tolikih karamela.

Piter je naslonio glavu na šaku i uzdahnuo. Istog časa nastavnica je pljesnula rukama. Dvadeset minuta je isteklo. Piter je stigao da napiše samo prvi broj iz prvog zadatka. Svi ostali su već bili završili. Nastavnici nije promaklo da Piter zuri u papir, ne piše ništa i uzdiše.

Nedugo posle toga prebačen je u grupu đaka koji su s teškom mukom sabirali čak i male brojeve kao što su četiri i šest. Uskoro je Piter počeo da se dosađuje i bilo mu je još teže da pazi na časovima. Nastavnici su mislili da je preslab matematičar čak i za tu grupu neznalica. Šta da rade s njim?

Naravno, Piterovi roditelji i njegova sestra Kejt znali su da on nije ni glup ni lenj ni nezainteresovan, a s vremenom su i neki nastavnici shvatili da se u njegovoj glavi zbivaju svakojake zanimljive stvari. A Piter je, odrastajući, i sam nešto naučio: pošto ljudi ne mogu da vide šta se odigrava u tvojoj glavi, najbolje je, ako želiš da te razumeju, da im to lepo kažeš. I tako je počeo da zapisuje ponešto od onoga što mu se događalo dok je zurio kroz prozor ili ležao na leđima zagledan u nebo. Kad

je odrastao, Piter je postao pronalazač i pisac priča i živeo je srećno i zadovoljno. U ovoj knjizi naći ćete neke od uvrnutih pustolovina koje su se zbivale u njegovoj glavi, pribeležene tačno onako kako su se dogodile.